

מטעם שחל עליה קדושה, הנה דרכה של הקדושה להתפשט לכל מה שמשתייך אליה. ואף לדפנות, כיון שהן שייכות לגופה של הסוכה, מתפשטת קדושת הסוכה עליהן. [ודוגמא לדבר, קדושת הקרבן, דהמקדיש אבר אחד שהנשמה תלויה בו, חלה קדושה על כולה].

וזכינו בזה ליישב קושיית התוס' בפ' במה מדליקין, שהזכרנו לעיל, דנילף איסור ביזוי מצוה, מעצי סוכה שאסרתן תורה בהנאה. ולדרכנו נוח, דהגמ' שם בעי למילף דהדברים שעושין בהם מצוה, אסור לנהוג בהם בזיון מחמת חשיבות מצוותן. וזה לא ידענו מהאיסור שאסרה תורה להנות מן הסוכה, דהתם טעם אחר יש בה, שחל עליה קדושה מצד ההיקש לחגיגה. וממילא אין ללמוד ממנה לכל המצוות כולן.

ולפי"ז אפשר לומר דשאני סוכה שאינה אסורה מצד שהוקצתה למצוותה, אלא איסור ההנאה ממנה הוא מחמת "קדושתה", וזה מה שנלמד בהיקש מחגיגה, וקדושת הסוכה חלה בעצם עשייתה. ואילו איסור ההנאה הימנה היה מחמת שהוקצתה למצוותה, כי אז היינו אומרים שזה בתנאי שהוקצתה למצוותה ע"י מי שחייב בסוכה, ונעשתה עבור מי שהוא בר חיובא, ואי לא"ה אינה מוקצית למצוותה. אבל לפי מה שנתבאר, הרי איסור ההנאה מן הסוכה הוא מחמת "קדושתה", ובזה אין הבדל אם נעשתה לשם מי שהוא בר חיובא או לשם מי שאינו בר חיובא, דעצם עשיית הסוכה לשם מצות סוכה היא מקדשתה. נמצא שגם אם יושב בצל סוכה בשעת פטור, אין בכך כלום, ושפיר יכול להנות מן הסוכה גם שלא בשעת מצותה, כי קדושת הסוכה לא בטילה בזמן ירידת גשמים. וכן גם ישיבת הסוכה לנשים וקטנים, שפיר יכולים לשבת בצילא דמהימנותא ולהתקדש בקדושת הסוכה גם אם הם לאו בני חיובא. והשי"ת חדי בפילפולא דאורייתא.

הערה

סימן לד'

סוכה במקום סכנה

נשאלתי בתקופה זו של דם ואש ותמרות עשן בארץ כולה וגם במקומינו (סוכות תשס"א-תשס"ב) אם יוצאין ידי חובה בסוכה שנבנית במקום הסמוך לכפר ערבי שיורים משם מעת לעת. אלא שהיריות הן בעיקר בשעות הלילה ואז המקום איננו מוגן כלל ועיקר ויש בזה משום סכנת נפשות להיות בסוכה זו באותן שעות. אמנם נשאלה השאלה אם הסוכה כשירה למשך היום אם אינה ראויה לשהות בה בלילה, שהרי מן הדין הסוכה צריכה להיות ראויה לשבעה ימים ביום ובלילה, ואם אינו יכול לישון בה בלילה (ואולי גם לאכול אינו יכול בלילה) יש לעיין אם היא כשירה למשך היום לשבת בה ולאכול בה ולעשות כל תשמישיו בסוכה.

תשובה: הנה מבואר ברמ"א סימן תרמ סעיף ד: "ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה או שאי אפשר לעשות לו אחד מהם בסוכה מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו (מרדכי פ' הישן) וכו'". ובספר מקראי קדש (סוכה ח"א סי' כז) כבר דקדק בלשון המרדכי שפתח בשלושה דברים אלו "אכילה שתיה ושינה" ומסיים "דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו", שמזה משמע דצריך שתהא ראויה גם לשאר צרכים שאינם דוקא "אכילה שתיה ושינה".

והביא שם משו"ת אבני נזר (סי' תפ) שהוכיח דאינו מעכב שתהא ראויה אלא בשלושה דברים אלו דוקא, שהרי אחד מהתשמישים שבסוכה הוא "טיול" כדנניא: "אוכל ושותה ומטייל בסוכה". וברא"ש (פ"ד דסוכה סי' ג) מביא בשם ר"ת שהיה ראוי לברך על הטיול ושינה, רק שהם טפלים לסוכה. והרי שיעור סוכה הוא שבעה על שבעה, גופו אמה ושולחנו טפח. ולב"ה אמה על אמה כשיעור גופו. ואיך יטייל ואינו יכול לזוז אנה ואנה. וגם שיעור גובה סוכה למדנו שהוא עשרה טפחים שאפילו לעמוד בה אינה ראויה רק לישוב על הארץ, ואיך יטייל. אלא ודאי ג' אלו בדווקא. ויעויין ברש"י סוכה (ריש פרק הישן) שכתב וז"ל: ועיקר ישיבת הסוכה "אכילה שתיה ולינה" — עכ"ד. ויעויין רש"י עירובין (מדא ד"ה כדי שיאכל וישתה וישן) שכתב: עיקר מצותה של סוכה בשלושה דברים הללו — עכ"ד. ולכן בסוכה שצריך שתהא כעין דירה (כלשון הרמ"א בשם המרדכי) אין מעכב רק שתהא ראויה לשלושה דברים שהם: אכילה שתיה ולינה.

והנה בשערי תשובה שם סק"ג הביא משו"ת חכם צבי שכתב לתמוה על המרדכי שהובא בהג"ה ברמ"א שאם מצטער בשינה לא יצא ידי חובתו אפילו באכילה, וזה ליתא, דתשבו כעין תדורו לא קאי אלא על אופן הישיבה באיזה ענין תהיה, ועל זה נאמר שתהיה כעין דירה. אבל אם עושה ב' סוכות האחת לאכילה והאחת לשינה, אף שאותה שלאכילה אינה ראויה לשינה, מ"מ נפיק בה ידי חובת אכילה. ועוד הוסיף, דמש"כ הרמ"א בשם תרומת הדשן דאם צר לו בפישוט ידיו ורגליו אעפ"כ מחוייב לישן בה, ומוכח מסוכה של ד' טפחים ומדברי המרדכי דזה ליתא, דהחוש מוכיח שאין לך מצטער גדול מזה, ואין לו לעשות לכתחילה סוכה כזו. אבל אם הוא ביו"ט וכבר נעשה, או שאין לו מקום לסוכה אחרת, ודאי אין צריך לישון בה ומ"מ יוצא בה יד"ח אכילה. ועיי"ש שהביא ראייה מר"ע שעשה סוכה בראש הספינה שהרוח מצויה שם, ואין דרך לישון בה, ואפ"ה עשאה לצורך אכילה ע"ש. ובשע"ת שם הביא משו"ת מים רבים (סי' נג) שהביא תשובת מהר"י דיין להעמיד דברי המרדכי ותרומה"ד (וראה שם עוד בסימן נד). והביא שם מהמח"ב בשם זרע אמת שהאריך להוכיח דאף מי שאינו ישן בסוכה מפני הצינה או מפני שאי אפשר לישון איש ואשתו אפ"ה יצא יד"ח אכילה.

וכדברי החכם צבי כתב גם בספר מור וקציעה (בנו של החכ"צ). וכן הסכים בתשובת משיבת נפש. ובשערי תשובה ריש סי' תרלט הביא סייעתא להחכ"צ מתשובת רב האי

גאון שכתב וז"ל: שאלת אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם. והשיב: לענין אכילה יכול כל אחד לבדו לאכול זה אחר זה, אבל לענין השינה זה ישן לילה אחד וזה ישן לילה אחד. ואם תביבה עליהם המצוה תע"ב אם זה ישן מקצת הלילה וזה ישן מקצת הלילה. ואם שומרי גנים ופרדסים פטורים, מכ"ש מי שאין לו מקום לישון בסוכה — עכ"ל. ומזה הוי ראייה לדעת החכ"צ.

אמנם ראיתי להגה"צ ר' שלום מרדכי הכהן שבדרון זצ"ל בהגהותיו למהרש"ם (סימן תרמ ס"ד) שהקשה על זה טובא, דמה זה שייך לתשבו כעין תדורו וכו' שכתב המרדכי, ומאי ראייה היא זו להחכ"צ, הלא כל הנידון כאן הוא בכה"ג שמצד הסוכה אינו יכול לדור שם כמו בבית, משא"כ מה שכתב רב האי גאון הרי מצד הסוכה הוא יכול לאכול ולישון ולעשות כל צרכיו שם, אלא שאחיו דוחקים אותו ואומרים לו טול צא וכו', למה לא נחשב בכה"ג תשבו כעין תדורו? וכי סוכה קטנה שאינה יכולה להכיל רק אדם אחד אין יוצאין בה מצות סוכה? וזה ק"ו ממש"כ התרומה"ד שבמג"א לקמן סק"ט ראייה לנידון דידן מהא דכל משך סוכה הוא רק ז' טפחים וכו' ע"ש וזה פשוט וברור. ודברי השע"ת צע"ג ומצוה ליישב — עכ"ד.

ובספר ביכורי יעקב (סימן תרמ ס"ק טו) כתב ליישב את דברי המרדכי, שהמרדכי ג"כ לא מדבר רק באופן שאין לו אלא סוכה אחת שאינה ראויה אלא לאכילה ולא לשינה וכמוש"כ בס"ק יב. אבל אם יש לו סוכה מיוחדת לשינה בזה בודאי גם לדעתו יוצא באכילה אף שהיא סוכה קטנה שאינה ראויה לשינה וכמו שהשיב החכ"צ בעצמו על ראיית התרומה"ד לחייב לישון בסוכה היכי שלא יכול לפשוט ידיו ורגליו וכו' ע"ש. ובטעם הדבר כתב במקראי קדש (שם) שהרי כל היסוד של המרדכי דבעינן שתהא ראויה הוא "דתהוי כעין דירה לעשות כל צרכיו", והרי גם בדירה של ימות השנה רוב האנשים יש להם חדר לאכילה בלבד וחדר לשינה בלבד.

ושם בהררי קדש כתב טעם נוסף להיתר ביש לו שתי סוכות אחת לשינה ואחת לאכילה, כי בלשון המרדכי כתוב להדיא "ואם עשה מתחילה" במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה אינו יוצא באותה סוכה כלל ואפילו בדברים שלא מצטער בהם. ומבואר מזה שזה רק כשמתחילה עשה כן את הסוכה שיהא מצטער באחת מהן. אבל אם במקרה קרה אח"כ שמחמת איזו סיבה הוא מצטער באחת מהן, הרי הוא יוצא עכ"פ בדברים שלא מצטער מהם. כי קפידת התורה היא שתחילת עשייתו את הסוכה תהא לו אפשרות לקיים מצות "בסוכות תשבו" לכל צרכיו. ולכן אם מתחילה עשה שתי סוכות אחת לאכילה ואחת לשינה הרי בתחילת עשייתו את הסוכות יש לו האפשרות לקיים מצות בסוכות תשבו כהלכתא לכל צרכיו.

ונראה ראייה לדבריו ממה שכתב המשנה ברורה לענין מי שצריך להדחק בשנתו מחמת המקום הצר (תרמ ס"ק כו) דאין זה נקרא מצטער. אך הביא בשם ספר נהר שלום דמ"מ מי שהוא מעונג וקים ליה בגויה דלדידיה הוי מצטער לישון שם בכפיפה, אין הכי נמי שפטור מלישון שם. והוסיף המשנ"ב דאעפ"כ יוצא ידי חובתו באכילה כיון שבעת עשייה היה ראוי לדידיה לאכול ולישון שם. וכתב שם בשעה"צ אות מא:

ודע עוד, דהנהר שלום וכן הפרמ"ג כתבו דבר חדש, דבאיש כזה אם עשה סוכה לכתחילה שאינו יכול לפשוט רגליו, אינו יוצא אף באכילה כיון שהוא מצטער בשינה. אלא שהביא שם דמדברי הר"ן לא משמע כן, דז"ל: גבי סירחא דגרגישתא לא שיהא ריחה מאוס לכל, דאי הכי מיפסלא הסוכה כדאמרינן לעיל הני שיציא ושצארי אין מסככין בהם, דכיון דסני ריחייהו שביק להו ונפיק. אלא הכא בדמצטער איהו לחודיה עסקינן עכ"ל. הרי משמע מהגמרא ומדברי הר"ן דבאכילה יוצא בה אף דבשינה אינו יוצא בה משום מצטער. הרי דס"ל דכיון דכו"ע אינם מצטערים לישון שם גם הוא יוצא עכ"פ באכילה, וצ"ע — עכ"ד.

אמנם הביא שם בהררי קדש מה שכתב הרמב"ן פ"ק דסוכה וז"ל: דכל שאינה ראויה לאכילה כדרכה ולכל מילי דסוכה אינה סוכה ופסולה אפילו לישון ולשנן. ומדבריו משמע שאין החסרון משום שאין לו האפשרות לקיים מצות סוכה כהלכתה לכל צרכיו, אלא שדין הוא בסוכה שתהא ראויה לכל צרכיו של האדם והחסרון הוא בסוכה. ולפי"ז לכאורה גם כשיש לו עוד סוכה אחת לשינה לא תהא מועילה להשלים את החסרון שבסוכה הראשונה שהיא לא ראויה לשינה.

ובביאור הלכה שם הביא מש"כ המג"א בשם הלבוש שיש למחות באותן שעושים סוכות ברחובות שאי אפשר לישון שם מחמת שמתירא מהגנבים שיזיקו לגופו. אלא שלפי מה שפירש היר אפרים בסק"ו את דברי המג"א משמע דדעת המג"א בעצמו להקל בענין זה ודלא כהלכות. ובפרט אם נצרך בזה את דעת החכ"צ שמיקל בעיקר הדין של הרמ"א. ולכן מסיק שם "ועל כן נראה דהמיקל בענין זה יש לו על מי לסמוך. ומ"מ אם יוכל לעשות הסוכה במקום אחר בודאי טוב יותר". וראה בשעה"צ תרמ ס"ק כה שכתב: "ומ"מ יש ליתור מאד בזה, כי כמה אחרונים העתיקו את דברי הרמ"א להלכה, וקושיית החכ"צ כבר יישבו".

ונראה דמחלוקת זו תלויה במה דיש לחקור בגדר דין זה שמקורו מדין "תשבו כעין תדורו" (כמבואר בספר יראים לרבי אליעזר ממייץ סי' תכא) האם בזה שאין הסוכה עשויה כדרך דירה, חל הפסול על הסוכה עצמה, או שאין הסוכה פסולה, אלא האדם הדר בה אינו מקיים מצות סוכה. כלומר, האם הפסול הוא על החפצא של הסוכה או על הגברא היושב בה שלא יצא בה ידי חובתו.

כמה נפק"מ יהיו לחקירה זו: (א) שאם נאמר שהפסול הוא על החפצא של הסוכה ולא על הגברא, א"כ גם כשיעשה האדם שתי סוכות לעצמו, אחת לשינה ואחת לאכילה, שמצד האדם אין חסרון בדירתו, שהרי מקיים המצוה שפיר גם באכילה וגם בשינה, אבל החסרון הוא מצד הסוכה, שהרי בסוכה זו אי אפשר לקיים דרך דירה באכילה ובשינה, וא"כ הסוכה פסולה. משא"כ אם החסרון הוא מצד הגברא שפיר מתקיים בו דין תשבו כעין תדורו בשתי הסוכות ביחד. (ב) כאשר הסוכה ראויה לאיש אחד שאינו מצטער בשיבתה ויכול גם לישון בה, אלא שאינה ראויה לבעל הסוכה לפי שהוא מצטער בה ואין לו סוכה אחרת. שאם החסרון הוא מצד הגברא, יתכן שאינו מקיים

המצוה גם באכילה. אבל אם החסרון הוא מצד החפצא, א"כ שפיר ראויה הסוכה לכל חפצי הדירה היינו גם לאכילה וגם לשינה, שהרי יש אפשרות שינה לאדם.

והנה הגר"א בביאורו מביא מקור לדין זה משיעורי הסוכה ברוחב ובגובה וכן מחזק הריצפה, דלמה שיערו חכמים שצריך שתהא הסוכה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, שיהא סגי בראשו ורובו ותהא ראויה לשינה ולא לאכילה. וכן, למה צריך שיהא גובהה עשרה טפחים, גם בנמוכה מזה תהא כשירה, לפי שראויה לשינה, גם כשאינה ראויה לאכילה. וכן, למה צריך שתהא הריצפה חזקה בכדי לקבל כרים וכסתות, הרי גם בשאינה מחזקת אלא כובד האדם בלבד בלי כרים וכסתות היא ראויה לאכילה אע"פ שאינה ראויה לשינה — אלו תוכן דברי הגר"א. ומבואר מדבריו דהפסול הוא בחפצא של הסוכה ולא שאין הגברא יוצא ידי חובה.

וכבר העירו האחרונים מדברי הרמב"ן במלחמות ריש סוכה בביאור שיטת הרי"ף בסוכה קטנה שצריך שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, דלמה צריך גם שולחנו, משום שמא ימשך אחר שולחנו. וביאר הרמב"ן הטעם משום שאם אינה ראויה לאכילה בשולחנו, גם אינו יוצא בה בשינה ולכל מילי דסוכה עיי"ש. ומזה הוכיחו בשו"ת בית הלוי (ח"ג נגב) שו"ת אבני נזר (או"ח סי' תפ) והחזון איש (או"ח, קנ"ג) דהרמב"ן אזיל בשיטת המרדכי בשם ר"א ממין הנ"ל, ושם הרי הפסול בחפצא של הסוכה ולא בגברא וכמבואר בש"ס (סוכה ג,א) דסוכה שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו אינה סוכה. גם החכ"צ שהבאנו לעיל הבין בדעת המרדכי דהפסול הוא בחפצא של הסוכה ולא בגברא, לפיכך אף אם יכול לקיים הדירה בשתי סוכות אחת לאכילה ואחת לשינה אינו מועיל. אלא שהחכ"צ עצמו חולק על דין זה וסובר שדין תשבו כעין תדורו הוא על ישיבת האדם ולא על הסוכה עצמה.

היוצא מן הדברים, דאם נאמר דהפסול הוא בחפצא והיינו בסוכה, דסוכה כזו שאינה ראויה לכל התשמישין שלה אינה סוכה כשירה אשר כפי הנראה זו דעת הרמ"א בשם המרדכי, וזו דעת הגר"א כנ"ל, הרי בנידון דידן אין יוצאין בסוכה כזו גם בזמן שאין צער או פחד לישב בסוכה. אבל אם נאמר כדעת הפוסקים שאין הפסול בחפצא של הסוכה אלא הוא פסול בגברא שאינו מקיים מצות סוכה כשאינו יכול לעשות את כל תשמישיו בסוכה, אבל כאן שעכ"פ ביום יכול לעשות את כל תשמישיו בסוכה, יתכן ושפיר יצא ידי חובתו בישיבה בסוכה. ובוה גופא נדון כאן להלן.

והנה יש לעיין האין יהיה הדין אם ביום הסוכה ראויה "לכל" התשמישין, ואילו בלילה אינה ראויה "לאף" אחד מן התשמישין. ובגמרא סוכה (מג,א) איתא: "ת"ר, בסוכות תשבו שבעת ימים, ימים ואפילו לילות וכו', ת"ל תשבו תשבו לגזירה שווה, נאמר כאן תשבו ונאמר במילואים תשבו, מה להלן ימים ואפילו לילות אף כאן וכו'. וכתבו שם התוספות (מג,ב ד"ה תשבו): "לא לגמרי יליף ממילואים, דהתם אי אפשר לישון בעזרה וכו' דגמירי אין ישיבה בעזרה וכו'". ויוצא מדבריהם שאהרן ובניו לא היו רשאים לשבת בחצר אהל מועד. ולכאורה קשה, הלא מקרא מלא דיבר הכתוב: "ופתח אהל מועד תשבו וגו'". ועל כרחך דהפירוש של "בסוכות תשבו" הוא כפירוש

הרא"ש (פ' לולב וערבה סימן ג) דהיינו: תתעכבו — כמו "וישב העם בקרש" (במדבר כ, א). וכן: "ופתח אהל מועד תשבו" (ויקרא ח, לה). ולדברי הרא"ש הענין מיושב היטב, ומוכח מפסוק זה שגם "תשבו" שבסוכה היינו תתעכבו. כך ביאר את דברי הרא"ש בחידושי הרי"א"ם.

ומכאן נראה דאין הבדל בין ימים ללילות, ואדרבה, ראיתי למרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שתמה דהאיך היה הווא אמינא לומר דיתחייב בימים ולא בלילות (וכמש"כ שם: "או אינו, ימים ולא לילות וכו') והא לעיל הוקש סוכה למצה דבערב תאכלו מצות דיש מצות אכילה בסוכה בליל יום ראשון, ואם אין דין סוכה בלילה, מה שייך היקש זה. ודוחק לומר דיאכל כזית בסוכה ואח"כ יוצא מהסוכה לביתו. והביא שם בשם אחד האחרונים דאין ה"נ, לפי מאי דקס"ד הכא, לא קאמרה הגמרא היקשא דסוכה למצה, ורק למסקנא דהכא שייך היקשא והוקשו לאהדדי. ועכ"פ למסקנא הלא יש גם היקש למצה, והחייב בלילה הוא כמו החייב ביום וכן להיפך. [נורבים כבר יישבו למה צריך ללמוד גם מתשבו כעין תדורו וגם ממילואים (ראה תוס' בסוכה כז, א ד"ה תשבו שהביא כן מהירושלמי). יש שכתבו דנחלקו בענין זה הבבלי והירושלמי. אבל כמה מהאחרונים יישבו דאין כאן מחלוקת ובעינן לתרוויהו, ראה בערוך לנר ובפני יהושע ועוד].

נמצא שאם בלילה הסוכה אינה ראויה לתשמישין, ובנידון דידן מדובר שלא רק שאינה ראויה לאחד מאותם תשמישין קבועים שעושין בסוכה (כפי שהבאנו בראשית הדברים) אלא שאינה ראויה לשום תשמיש מחמת הפחד מהיריות. נמצא שסוכה כזו לא תהא כשירה לכל הדיעות. גם לדעת התכ"צ הרי מה שהכשיר זה רק אם אינה ראויה לאחד מהתשמישים אבל עכ"פ ראויה לתשמישים אחרים, ובזה אמרין דהסוכה כשירה. אבל אם אינה ראויה לשום תשמיש בלילה, לכאורה גם הוא יודה שאין יוצאין בסוכה כזו גם ביום בשעה שאינו מצטער ואינו מפחד.

ברם, נלענ"ד לומר בעיקר הלימוד המובא בגמרא סוכה (כח, ב): "ת"ר, כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי, כיצד, היו לו כלים נאים, מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא הני מילי, דת"ר: תשבו כעין תדורו. מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו ארעי. כיצד, היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשנן בסוכה וכו'".

והנה להלן בדף כו, א איתא: "ת"ר, שומרי העיר ביום פטורין מן הסוכה ביום וחייבים בלילה. שומרי העיר בלילה פטורין מן הסוכה בלילה וחייבין ביום. שומרי העיר בין ביום ובין בלילה פטורים מן הסוכה בין ביום ובין בלילה". ושואלת הגמרא: "וליעבדי סוכה התם וליתבו" (כלומר, יעשו סוכה במקומם שם הם נמצאים בעת השמירה), מתרצת הגמרא: "אביי אמר, תשבו כעין תדורו. רבא אמר, פירצה קוראה לגנב וכו', ופרש"י: "משל הדיוט הוא, ואף כאן הגנב רואה אותו יושב בסוכה בלילה והוא נכנס וגונב פירות לרות אחרת" עכ"ד. וכתבו התוספות (בדף כו, א ד"ה פירצה,

וכן בדף כח, ד"ה תשבו) דרבא אף שכתב טעם אחר, מ"מ בודאי שאינו חולק על הדרשא של הגמרא "תשבו כעין תדורו", ורק שלענין שומרי פרדסים כתב טעם אחר.

והאחרונים הקשו כמה קושיות בענין זה (ראה שו"ת זרע אמת או"ח סי' צא, חידושי הרי"ם, שו"ת ברית יעקב או"ח סי' לג, מרומי שדה להנצי"ב, ועוד לפנייהם בקודש ראה בריטב"א לדף כו, א, שעמד ע"ז). ראשית, למה לא הביאו תוספות ראה מסוגיין דרבא עצמו אמר "מצטער פטור מן הסוכה" והוא מטעם "תשבו כעין תדורו" וכמו שכתבו התוס' בעצמם (ד"ה הולכי דרכים). שנית, דמעצם דברי רבא "פירצה קוראה לגנב" מוכח דס"ל הדרשא דתשבו כעין תדורו, דאל"כ תקשה, היכן מצינו שבשביל הפסד ממון יפטור ממצות סוכה. ואכן, התוס' רמזו למה שיש להקשות, דאי רבא ס"ל דרשא דתשבו כעין תדורו, מדוע לא אמר כאב"י דשומרי גינות ופרדסים פטורים מטעם תשבו כעין תדורו, ועל זה כתבו דברייטא היא לקמן. והיינו, דמשם מוכח דכ"ל הדרשא ד"תשבו כעין תדורו" הוא רק למצוה ולא לעכב, שהרי מהך קרא לומדים דאם יש לו כלים נאים צריך להעלותם לסוכה, ועם כל זה אם לא העלם בודאי שאין הסוכה נפסלת משום כך. והכי נמי ס"ל לרבא דאף שמוכח מדרשא זו דצריך להיות בסוכה כל כלי תשמישו כמו שהוא דר בביתו, מ"מ אין זה אלא למצוה ולא לעיכובא.

^{01/09/2018}

וכן נראה גם מלשון הריטב"א שכתב: "ורבא ס"ל דכולי האי לא דרשינן 'תשבו כעין תדורו' שלא לעשות סוכה אלא במקום שדרכו לקבוע שם ביתו, אבל כשיש לו צערא ופסידא בהא פטרינן ליה משום תשבו כעין תדורו".

^{אוצר החכמה}

וראה בהגהות חידושי הגאון רבי אליעזר משה הלוי הורביץ זצ"ל (בסוף מס' סוכה) שכתב כעין זה (בדף כו, א) וז"ל: "עייין מה שכתבו התוס' דכו"ע מודו בהך סברא דברייטא הוא. אך רבא לא ס"ל הך סברא לענין למיפטר מאן דלא אפשר ליה כעין דירה כמו מאן דמינטר כריא דפירי ועייין בחידושי הריטב"א כאן, ובתוס' ערכין (ג, ב) ד"ה קמ"ל שכתבו כן. ובתר הכי כתבו: ונהי דפטיר בעידן עבודה וכו' היינו אליבא דאב"י הכא וכו'" — עכ"ד.

נמצא לפי"ז, דאף דבודאי גם רבא ס"ל לדרשא זו ד"תשבו כעין תדורו", מ"מ לדעתו אין זה מעכב אלא למצוה בלבד.

עוד ראוי להוסיף מה שכתב שם שלכן לא נקט רבא בשומרי גינות ופרדסים הטעם ד"תשבו כעין תדורו", משום שכל השנה הוא דר באותן הבתים שבגינות ובאותן כלים (וראה בשו"ת ברית יעקב או"ח סי' לג, ושו"ת זרע אמת או"ח סי' צא מש"כ על דברי הר"ן. וראה עוד מש"כ שם הפני יהושע).

מסקנא דמילתא: אשר על כן נראה דמכל הני טעמי, הן משום שדרשת תשבו כעין תדורו אין מעכב, והן מטעם דאפשר לומר כמש"כ הר"ן, והיינו דגם בביתם הוא באמת מקום סכנה בלילה (והיו שנפצעו בביתם בשעות הלילה) נמצא דשפיר הוי תשבו כעין תדורו במקום זה, ולכן נלענ"ד דיוצאין ידי חובה בסוכה זו במשך היום אף שאין משתמשין בה בלילה.

ובפרט דיש להוסיף מה שהביא המשנ"ב בשם הפרמ"ג (תרמ ס"ק יח) דבמקומות

הקרים יוצא יד"ח באכילה אע"ג דלא יוכל לישון שם, משום דאי אפשר בענין אחר, וממילא מקרי שם כעין תדורו וגם מקרי ראוי לשינה אם היה לו כרים וכסתות כראוי. ובשעה"צ שם ס"ק כב הביא כן גם בשם מחצה"ש, ושכן פסק במחזיק ברכה בשם תשובת זרע אמת דאף מי שאינו יכול לישון שם מפני הצינה או מפני שאין יכול לישון שם איש וביתו אפ"ה יצא יד"ח אכילה.

ואם כן אפשר להוסיף טעם זה דאף בענינינו "דאי אפשר בענין אחר", וגם דאפילו אם האיש אינו מפחד לישון שם מ"מ אם אשתו מפחדת עליו, הרי זה שפיר יוצא יד"ח באכילה ביום.

ולכן נראה לענ"ד דמה שכתב המרדכי והביא הרמ"א בשמו (תרמ,ד) דאם מתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה אינו יוצא באותה סוכה אפילו בדברים שלא מצטער בהם וכו', כל זה לכתחילה, אבל בדיעבד יוצא יד"ח [אמנם אין נראה כן דעת המרדכי והרמ"א, דמינייהו משמע דאין יוצא אפילו בדיעבד], ובפרט אם נצרך לכל אלו את דעת החכ"צ ודעימיה וכמו שהבאנו לעיל. ואעפ"כ ולמרות הכל, נראה ^{דאין} דראוי לקיים מצוה זו של סוכה בהידור ולצאת בה יד"ח ולכתחילה. ולכן בודאי דיש למצוא מקום שאין בו שום סכנה כלל ועיקר, ובמקום שאינו מתיירא משום דבר, ובוה בודאי יצא ידי חובת המצוה לכתחילה ובהידור ואליבא דכל הדיעות.

ואביא כאן מה שכתב לי בענין זה ידידינו הגאון רבי זלמן נתמיה גולדברג שליט"א.

ב"ה י"ג תשרי תשס"ב

כבוד ידידי הגאון ר' אליהו שלזינגר שליט"א
רבה של גילה

יקרת מכתבו הגיעני, ובו דן בענין סוכות בשכונת גילה שכעת יש פחד מהגויים. והנה בעת שיורים פשוט שאין מצוה לישוב בסוכה זו שבודאי מצטער הוא ואינו יכול לברך ולא לקיים מצוה של אכילה בלילה הראשון. אמנם כל זה בזמן שבאם יכנס בביתו יפחת הסכנה, אבל אם גם בבית יש אותו סכנה, בזה חייב בסוכה.

אכן, מה שצ"ע הוא אם בשעת החושך יש יריות ונמצא שהסוכה אינה ראויה לשינה, אם ביום היא סוכה כשירה. ואולי גם בלילה כל זמן שלא שמעו התחלה של יריות שאם אז אנשים יושבים גם במקומות שמסוכן לישוב כשירים, מה דינו אם יוצאין המצוה בלילה הראשון.

ולכאורה מצינו סתירה בדברי הרמ"א, שבסימן תר"מ ס"ד ז"ל: ואם עשאה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתיה או בשינה או שאי אפשר לעשות אחד מהם בסוכה מתמת דמתיירא מלסטים או גנבים, אינו יוצא באותה סוכה כלל אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הויא כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו וכו' עכ"ל. ואילו

בסימן תרל"ט ס"ב כתב הרמ"א וז"ל: מה שנוהגים להקל עכשיו בשינה שאין ישנים בסוכה רק המדקדקים י"א משום צער לישון במקומות הקרים וכו' עכ"ל. וקשה, דאם כן לא יצא גם באכילה. ויש לומר לפי מה שכתב הט"ז בסימן תר"מ סק"ח וז"ל: דתרי גוונא צער יש, האחד אם מצטער מחמת הסוכה דוקא, דהסוכה מביאה לו צער כשיושב בה, בזה אין שייך פטור מחמת טרדא, דאדרבה, בזה זוכר יותר מצות סוכה כיון שהוא מוכרח לישב במקום צער לו כדאיתא לקמן דעל כן צוה השי"ת לעשות סוכה בתשרי ולא בניסן כי בתשרי הולכין שאר אנשים מן הסוכה. בזה אמרין שאינו פטור אלא א"כ יש לו מקום שיכול להנצל וכו' עכ"ל [וצריך לומר, שאף שפטור מלישב גם כשהצער נובע מהסוכה, מ"מ אין זה משכיח את מצות סוכה].

ומעתה יש לומר שגם זה שאין הסוכה ראויה לכל דבר כגון שאינו יכול לישון מחמת קור, אין זה מבטל את עצם כשרות הסוכה, כיון שהקור נגרם מחמת הסוכה לא מיבעיא כשהקור בא מלמעלה שזה בודאי אין דרך למנוע מהסוכה, אלא אף כשבא הקור מחמת הדפנות מ"מ כיון שסוכה בעינן דרך ארעי, ולכן סוכה למעלה מעשרים אמה פסולה מפני שמוכרחין אז לעשות מחיצות חזקות וקבועות. ואם נבוא ונאמר שיעשה מחיצות עבור שאין הקור או החום נכנס דרך שם הרי בהכרח שיעשה קבע ואין זה סוכה כשירה. ולכן בהכרח שסוכה כזאת כשירה אבל עם כל זה בשעה שמצטער פטור מלישב בסוכה זו. משא"כ כשהוא שאינו יכול לישון בסוכה בא לא מחמת עצם הסוכה אלא שמתירא מלסטים או מגנבים, שלא הסוכה גרמה לו זאת אלא המקום שעשאה, בזה פוסל את עצם הסוכה. ולפי סברא זו נצטרך לומר שאם הפחד מלסטים או מגנבים בא מחמת שהליסטים בכוחם לשבור את דפנות הסוכה, ואין בכוחם לשבור את כותלי הבית, או בנידון דידן שניתן לירות ברובה ואין דפנות הסוכה מעכבות אותם, משא"כ בבית מוגן שהכתלים חזקים, לפי סברא זו אין הסוכה נפסלת בכך. ויתכן שהפרמ"ג סימן תר"מ בא"א סק"ו שכתב וז"ל: "במקומות הקרים מקילין אנו בשינה ומחוייבין לאכול ויוצאין יד"ח באכילה מקרי כעין תדורו, כיון שאי אפשר בענין אחר וכו' עכ"ל. ולכאורה אינו מובן הסברא שאם אי אפשר בענין אחר יוצא, ויתכן שזה כוונתו, כיון שכך מצות סוכה וכמו שכתבנו שלא יתכן לעשות סוכה באופן אחר, וזה לא פוסל אף שאינה כעין תדורו. אכן, הביכורי יעקב בסימן תר"מ סק"י כתב על הפרמ"ג שזה דוחק, והסכים למה שכתב המחצה"ש דצינה מקרי צער הבא במקרה כיון שיכול לשמור על ידי כרים וכסתות, ולכן אפילו אין לו כרים וכסתות לא מיפסלא הסוכה בהכי לאכילה.

ולכן נ"ל שמי שעושה סוכה סמוך לנהר באופן שאפילו על ידי כרים וכסתות הוה מצטער כשישן [נראה שעל יד הנהר קר יותר] וכן במקומות הקרים שלא יכול לישון בה בלילה אפילו בכרים וכסתות, אז כשיאכל בה לא יכרך לישב בסוכה.

אבל לפי מה שראיתי בשו"ת חכם צבי סימן צד שחולק על הרמ"א וס"ל דאפילו עשה במקום המצטער בשינה אינו נפטר באכילה, נ"ל שבודאי לכתחילה יש ליזהר שלא לאכול בסוכה כזו אם יכול לאכול באחרת בלא צער, אבל באין לו אחרת אזי חייב

לאכול בה ויברך עכ"ל. ולענ"ד קשה עליהם שבמקומות ששכיח גשמים בחג וכידוע בארץ רוסייה, א"כ לא יכול לברך גם בשעה שאין גשם, וזה לא שמענו זולת אם נאמר שמאחר שאין הכרח בדרך הטבע שירד גשם בחג שוב נחשב סוכה שראויה לדור לכל דבר, ולכן אף שלבסוף ירד גשם לא מיפסל הסוכה.

אכן, עיקר הסברא שאם יש אפשרות לישון על ידי כרים, כשירה לאכילה אף כשאין לו כרים צ"ע, שהרי על פי דין אינו חייב לטרוח ולחפש כרים וכמו שכתב הביכורי יעקב בסימן תרל"ט סק"ז שגם אינו חייב לטרוח להביא כרים, א"כ בהכרח שזה שאין לו כרים מוכנים אינו כעין תדורו, ולכן נפטר מלטרוח להביא כרים, וא"כ לא יפסול להסוכה מחמת שאינה ראויה לכל, וצ"ע.

עכ"פ למעשה נראה שבנידון דין יש לברך על אכילה בסוכה אם ביום רגילים לא להיות בבית מוגן, וגם כלילה הראשון אם אין רגילות להיות בחדר מוגן רק בשעה ששומעין יריות אם יכול לקדש ולאכול כזית או כביצה יברך לישב בסוכה. וגם לפי סברת הביכורי יעקב מ"מ יכול לסמוך על השיטות הסוברות שיוצאין באכילה גם אם אינה ראויה לכל וכמו שפסק המשנ"ב סימן תר"מ סק"כ. ואף להחולקין על המשנ"ב והוא החכ"צ, מ"מ נראה שיש לצרף הסברא שכתבנו שכל שלא ניתן לישון הוא מכוח מצות סוכה שלא תהיה דירת קבע, סוכה כזו כשירה לאכול בה. כן נלענ"ד.

ואחתום בברכה שהקב"ה יזכנו לקיים המצוות בהידור ובשמחה ומרוב כל.

זלמן נחמיה גולדברג

ידידו

תוכן התוספת

אוסף כאן דברים חשובים ששלח לי ידידנו הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א אב"ד רמת אלחנן בני ברק, דברים שנדפסו בקונטרס "קראי מועד" (תשנ"ג) מה שנוגע לעניינינו —

מסופר על הגאון הצדיק ר' חיים יעקב רוטנברג זצ"ל, רב הקהילה החרדית בפרו, שבהיותו במחנה השמדה אצל הנאצים ימ"ש הקים סוכה בערב החג, כדי לקיים מצות אכילה בליל סוכות, ומיד לאחר שאכל בה כזית, פירק אותה באותו לילה מחשש פיקוח נפש. זכות צדיק זה בתוך שאר הקדושים שמסרו נפשם על קדוש ה' יעמוד לנו ולכל ישראל אמן.

ברצוננו להעיר כמה הערות שנתעוררנו בעקבות מעשה נפלא זה של קדוש ה' מתוך מסירת נפש. נתעוררנו לדון בחמש שאלות בקשר לסוכה זו:

א. הרמ"א בס"י תרמ סעי' ד, כתב שאם מתיירא מלסטים או גנבים ומצטער לאכול כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל אפי' בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו, ע"כ. והנה כאן במעשה זה דיש חשש כל רגע שהגסטפו יכנסו פתאום יתכן שהסוכה אינה סוכה כלל, דהוה כחושש מפני הגנבים והלסטים. דהנה יש ג' סוגי דירות: יש דירה שהיא דירת קבע, ויש דירה שהיא דירת עראי דהיינו סוכה, ויש דירה שאפי' לדירת עראי אינה ראויה דאיהא לכלום, ואלו

אוצר החכמה

דברי הרמ"א דאם חושש בסוכה מפני הגנבים והלסטים אינה סוכה כלל, דהיינו אפי' דירת עראי לא הוי וזה חסרון בעצם הסוכה.

ב. אפית"ל שהסוכה לכשעצמה היא כשרה, מ"מ יש בה פטור של היושב בה מפני שמצטער וזה חסרון בגבול שחסר לו ב"תשבו כעין תדורו".

ג. יש לדון שאין זה סוכה הראויה לשבעה.

ד. הרי קיים כלל במצות, שמצוה שמקיימים אותה מתוך הסתכנות, המצוה אינה מצוה כלל [נשמענו מהגר"א קוטלר זצ"ל בשיעור שאמר בישיבת סלבודקא שדייק כך מרש"י ביבמות דף סד,ב ד"ה איסורא, שהמל בשבת תינוק שלא נבלע דמו עבר ב' עבירות, על חילול שבת, דמילה שיש בה סכנה הוה כמילה שלא בזמנה וחייב משום חובל, וכן עבר נמי על רציחה].

ויעוין בתשובות ר' יהודא אסאד שבעל תוקע שסוכל ממיחושים בלבו והרופאים הזהירוהו שהתקיעות יזיקו ויסכנו את חייו, ותקע, ופסק שם דלא יצא יד"ח, וכתב שם דהוה נמי מצוה הבאה בעבירה, והביא שם דברי רש"י ביבמות הנ"ל. ואמנם חידושו של הגאון הנ"ל צ"ב דלמה לא יצא יד"ח הלא עיקר מצות שופר היא השמיעה ולא התקיעה, והפקוח נפש שעליו הזהירוהו הרופאים היא בתקיעה, (וצריכים בדוחק לבאר שהשמיעה שהיא המצוה, באה ע"י התקיעה שהוא דבר שיש בה פקו"נ), מ"מ חזינו בדבר שיש פיקו"נ המצוה אינה מצוה כלל.

ה. הרי ידע שלבסוף יצטרך לסתור הסוכה ביו"ט, וא"כ איך מותר להכניס עצמו למצב שיחלל יו"ט אח"כ.

וננסה ליישב את שאלותינו. א'. דברי הרמ"א שכתב שסוכה שמתירא בה מפני הגנבים אינה סוכה כלל דאפי' לדירת עראי לא חזי, י"ל הגי מילי כשהסוכה עצמה היא ארעית שהפרוץ בה מרובה ומחמת כן באים גנבים, א"כ הוי חסרון בעצם הסוכה שאין זה ראוי אפי' לדירת עראי, אבל כשהסוכה עצמה מוצקת וחזקה אלא שיש חשש צדדי אולי יבואו כאן אנשי גיסטפו, וגם דירת קבע לא מונעת את בואם, בזה לא נאמרו דברי הרמ"א, משום דאין זה חסרון בעצם הסוכה אלא זה סיבה צדדית, שהגבול אינו יכול לדור שם, ולא הוה יותר ממצטער שזה הגדון השני שלפנינו. [עוד יתכן לומר תירוץ פשוט, דהמציאות שם היתה, שבזמן כה מועט לא היה חשש סכנה].

עוד אפשר ליישב, דהנה שמעתי שהצדיק ר"ח יעקב רוטברג זצ"ל לא ידע פחד מהו, ומעולם לא עלה עליו מורא בשר ודם, ויתכן לומר שאדם שאינו מפחד כלל מחמת שהוא בעל בטחון ואינו מתירא מגנבים, על אדם כזה לא נאמרו דברי הרמ"א, והטעם הוא, לפי שסוכה זו ראויה לו לדירה. אמנם תירוץ זה ק"ק לומר, דבפשטות דברי רמ"א אמורין כלפי הסוכה שאינה ראויה לדירה, וכלפי הדירה לא יועיל מה שהיושב בה אינו מפחד, דבפשיטות הדירה נמדדת לפי רוב בנ"א, ותירוץ זה שייך יותר לומר כלפי הבעיה השניה של מצטער וכפי שיבואר להלן.

[והקשו ת"ח שא"כ שהגאון הרב ח"י רוטנברג לא חשש מכלום דבעל בטחון היה,

למה סתר הסוכה אח"כ, וצ"ל דמה שסתר אח"כ הסוכה אין זה מחמת פחד, אלא זה מצד מצוות התורה של דין פיקו"נ שהוא מצווה על כך, ומחמת כן סתר].

על השאלה השניה של דין מצטער, יש ליישב ב' תירוצים: א'. דמבואר בשו"ע שכזית ראשון דליל הראשון אפי' ירדו גשמים מחויב הוא לאכלו בסוכה, ואין בכזית ראשון פטור של מצטער, כן מבואר בכמה ראשונים וכן נפסק להלכה, בשו"ע סימן תרלט סעי' ה.

[הפמ"ג בא"א סימן תרמ ס"ק טו, מצדד לומר מי שבא בין העכו"ם ורוצים ממון הרבה בשביל סוכה אינו חייב ליתן, לפי דבעינן תשבו כעין תדורו ואדם לא יוציא חומש נכסיו בשביל דירת שבוע אחד, יעו"ש. וצ"ע דאולי ללילה הראשון יצטרך לבזבז עד חומש לסוכרים דבליילה הראשון גם מצטער חייב, ואין חיובו בגדר של "תשבו כעין תדורו"].

ב'. יש ליישב כמו שאמרנו שהוא באמת לא פחד כלל והוא לא נצטער כלל, ויש עוד מקום לדון דאולי אין בזה פטור של מצטער, דמצטער הרגיל הוא מחמת ריח רע וחבובים שאינו יכול לדור בסוכה חזק מפריע לו, אבל מצטער מחמת פחד המציק והוא הולך במסירות נפש לקיים מצות בוראו, אפשר דאין זה נכנס בגדר מצטער, דאדרכא זו מצוה מהודרת.

על השאלה הג' שאין זה סוכה הראויה לשבעה, הנה בספר זית רענן נסתפק באחד ששאל מחבירו סכך או דפנות ליום אחד, האם זה נחשב אין ראוי לשבעה, [ואם נאמר דאין זה ראוי לז', א"כ גם בענינו סוכה זו אינה ראויה לשבעה ופסולה, ויש לחלק דשאני התם דגוף הסוכה לא הושאלה לשמעון לשבעה, ואין בה "חג סוכות תעשה לך שבעת ימים", מה שאין כן סוכה זו דמחמת עצמה ראויה היא לשבעת ימי החג, אלא מחמת חשש סכנת נפשות חייבים לפרקה, ומלתא אחריתי היא שגורמת שלא תהיה ראויה לשבעה, בכה"ג כשרה לכו"ע], ולכאורה יש לפשוט ספיקתו, מהמבואר בשו"ע סימן תרל סעי' יב, במי שנסתרה לו דופן מסוכתו ביו"ט מעמיד חבירו במקום דופן (מבלי שידע), הרי מבואר דגם מחיצה העומדת לזמן מועט ועוד מעט חבירו יסתלק משם נחשב לדופן, והטעם לפי שאין זה חסרון בעצם הדופן שהוא ארעי ועומד ליפול אלא סיבה צדדית שהוא עומד ליטלה משם).

[יש מקום לדון בדין אין ראוי לשבעה, אם זה נאמר ג"כ בדפנות, דאולי דין זה נאמר רק בסכך. והרש"ש בסוכה דף כג נסתפק בזה, ויש הרבה פוסקים שכתבו שזה נאמר גם בדפנות].

והאגרות משה או"ח ח"א סימן קפא מחדש שאדם שגנב מסמר ותקע בסוכתו וע"י כך מעמיד סוכתו, אפילו שהיו רק מעמיד דמעמיד לכו"ע לא יצא יד"ח, דבאיסור גזל אין נפק"מ אם זה מעמיד או מעמיד דמעמיד. ויש לו ראיות על כך. [והקשו השומעים, הרי יש תקנת מריש, (עיין בסוכה לא, א), וי"ל דלא בכ"מ אמרין תקנת מריש, רק אם רוצה לתת דמים אומרין כן].

והנה הגאון ר"ש קלוגר בספרו אלף לך שלמה (סימן שעח) הק', הגמ' בסוכה (כג)

אומרת מעשה ברכן גמליאל ור"ע שהיו באין בספינה עמד ר"ע ועשה סוכה בראש הספינה. למחר נשבה רוח ועקרתה, אמר לו ר"ג עקיבא היכן סוכתך, ומבאר הגאון ר"ש קלוגר, דהא ודאי דלא התכוון ר"ג להקניטו, אלא התכוין לשאול אותו הרי בעינן סוכה הראויה לשבעה וסוכה זו אינה ראויה, ומה דעת ר"ע? צ"ל שדעתו היא, שדווקא היכא שהסוכה אינה ראויה לשבעה מחמת עצמה, פסולה, אבל אם ראויה מחמת עצמה לשבעה. ורק דבר אחר גרם לה, שלא תעמוד שבעה כגון שהרוח מפילתה, חשיבה ראויה לשבעה, ומכאן מוכח דאם הדליק נר חנוכה במקום הרוח יצא, שכל שמפני עצמה ראויה לישאר כך, ורק דבר אחר גורם לה להתבטל יצא, עכ"ל, ויש הרבה פוסקים חולקים עליו, משום דסוברים דהרוח לא נחשב לדבר אחר, אבל בעצם היסוד אין חולקים.

ומצאתי לו חבר השעה"מ פ"ח מהל' לולב, דהקשה איך מותר לבנות סוכה בחוה"מ, הלא אינה ראויה לשבעה, ותירץ וז"ל: איכא למימר דקרא דתעשה לך שבעת ימים, למיעוטי אתא סוכה רעועה שאינה יכולה לעמוד מצד עצמה במשך שבעת ימי החג, אבל סוכה שנבנתה בחוה"מ וראויה לשבעת ימים אלא שאין לנו יותר ימי החג, אין בזה חסרון של אין ראויה לשבעה.

ולפי ב' התירושים האחרונים הנ"ל מיושב למה לא הוה בענינו סוכה שאין ראויה לו, לפי שבאמת הסוכה עצמה חזקה וראויה, אלא מחמת המציק צריך לסותרת בזה אין חסרון של אין ראויה לו.

השאלה הד', דמצוה המסכנת את עושיה אינה מצוה, נראה דמש"כ רש"י ביבמות המל תינוק שלא נבלע דמו נקרא מחלל שבת והוה כמילה שלא בזמנה, יתכן לפרש דאין הכוונה שמצוה הגורמת לסכנה אינה מצוה, אלא תינוק כזה שלא נבלע דמו וע"י החיתוך נפתחים כלי הדם והתינוק מת אין זה מעשה מילה, אלא מעשה רציחה. הגע בעצמך, אם יכרות את כל הגיד במקום לכרות את הערלה בלבד בודאי לא קיים מצוות מילה, דמצוות מילה היא הסרת הערלה בלבד, ה"ה הכא עיקר מצוות מילה הוא לכרות ברית עם הקב"ה, דהיינו שהתינוק נשאר בחיותו והערלה הוסרה, אבל כשהסיר הערלה ונפתחו כלי הדם ונהרג התינוק, אין זה מעשה מילה כלל, אלא מעשה רציחה, ממילא אין זה נוגע לנידונינו. ולכן כאן משוישב בסוכה עצם הישיבה היא קיום המצוה ורק נתלוה לו דבר של פיקו"נ, כאן יתכן שמקיים מצוות סוכה [בתוס' בע"ז דף י, ב נאמר שרבי נימול בשעת הסכנה ש"מ שיש מצוה אפילו בזמן פיקו"נ וזוהי ראייה גדולה].

יש לדון אם היושב בסוכה בזמן הפצצה, כשחייב לרדת למקלט בעת מלחמה, ובפרט כשהאויב מאיים להטיל פצצות כימיות שהסכנה גדולה ח"ו האם היושב בסוכה מקיים מצוות עשה.

דהנה מבואר במסכת יבמות (סד, ב) דהמל תינוק בשבת, כשמתו אחיו מחמת מילה, מחלל את השבת. דכיון דסכנה למולו, נחשבת המילה כמל "שלא זמנו" בשבת וחייב. ואם כן גם בענינו נחשבת הישיבה בסוכה כ"לא בזמנה", וכאילו ישב בה בחנוכה.

והנה לדברי מו"ח הגרי"ש אלישיב שליט"א שמשער דבזמן קצר לא היתה הסכנה

גדולה, אתי שפיר, דהגאון ר' חיים יעקב רוטנברג צ"ל לא סיכן עצמו, ולא צריך לחדושו הנ"ל.

גם יתכן דבשעת גזירת שמד, מאחר והיה מותר להסתכן עבור קיום מצוות, הוי כמקיים סוכה בזמנה. ודברי רש"י ביבמות לא נאמרו בשעת שמד. ולכן הגאון ר' חיים יעקב רוטנברג קיים מצוה בשיבתו.

ויעויין עוד בעונג יום טוב שכתב שאדם שסיכן עצמו כדי לקיים מצוה ונתברר לבסוף שלא נסתכן קיים שפיר את המצוה. ודברי רש"י ביבמות אמורים כשהתינוק מת, ולדבריו מאחר והצדיק ר' חיים יעקב צ"ל ניצול, קיים שפיר את המצוה.

יש להוסיף את הנאמר בספר חסידים סימן תצ, על מעשה בחסיד שהיה מתפלל בדרך, בא שר אחר ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום (מובא בתוס' ברכות דף לב, ב) הרי אדם מחמיר על עצמו בתפלה אעפ"י שמסתכן בנפשו. בטוב עושה, כמו שעשה דניאל.

ובספר מגורת המאור גר שלישי פרק יח, מבואר נמי, דחסיד אשר כל ימיו זהיר במצוה, מחמיר אפילו בסכנה גמורה, וחסד יסובבנו, עכ"ל. יתכן שהצדיק כמו ר' חיים יעקב שהיה זהיר כל ימיו במצות סוכה, היה מותר לו להסתכן קצת, כי מובטח לו שחסד ה' יסובבנו. ושפיר קיים את המצוה.

והנה עובדא ברופאה אחת שבאה לפני בשאלה, היות ואביה חולה במחלה מדבקת והוא רוצה שדווקא בתו תטפל בו ואצלה זה סכנה מחשש התדבקות העובר ויש אפשרות שאחר יטפל בו שאין זה סכנה אצלו. ושאלה מה לעשות, והשבתי לה שפשיטא שאסור, וע"ז השיבה שאצלה ענין כיבוד אב זה דבר גדול מאוד ומוכנה להסתכן כמו יוסף הצדיק שהלך בציווי אביו לשכם הגם שהיה חשש סכנה שיתנכלו לו אחיו. ושאלתי את מו"ח הגרי"ש אלישיב שליט"א והשיב עפ"י המעשה בר"ח בן דוסא בתענית (כד, ב), שהלך בדרך וירדו גשמים אמר לפניו: רבש"ע כל העולם כולו בנחת וחנינא בצער ונפסק המטר, כשהגיע לביתו אמר: רבש"ע כל העולם כולו בצער וחנינא בנחת, מיד ירדו גשמים. אמר ר' יוסף מאי אהניא ליה צלותא דכה"ג לגבי ר"ח בן דוסא, שכה"ג ביו"כ היה מתפלל בבית החיצון שלא יכנסו לפניך תפילת עובדי דרכים. ולכאורה צריך להבין וכי ר"ח בן דוסא התפלל נגד הכה"ג, מה שהכה"ג מבקש הוא סותר? אלא צ"ל שר"ח בן דוסא היה מתפלל ונענה כבן המתחטא לפני אביו וידוע שברצותו אתי מיטרא וברצותו אין מיטרא, לכן לו מותר לבקש שיפסקו הגשמים שיודע שיכול לבקש שיחזור הגשם, וע"ז אמר הגרי"ש אלישיב שליט"א שזה הכל באדם גדול כר"ח אבל באנשים כמותינו אין להתפלל שיפסק הגשם כי יתכן דאח"כ כשיבקש שישוב הגשם לא תתקבל התפלה אח"כ. וה"ה לנר"ד שאסור להכניס עצמו למצב של סכנה ולסמוך על הנס, ואינה דומה ליעקב וליוסף שמפתח ההצלה היה בידם.

על שאלה ה', להקים סוכה, כשידוע שיצטרכו לפרקה ביו"ט מחשש פקוח נפש, יש להסתפק אם מותר לכתחלה לבנות סוכה מערב החג, לצורך מצות אכילת כזית בליל סוכות, כשידוע מראש שיצטרכו לפרקה ולעבור על מלאכת סתירה מחמת פקוח נפש

מהצוררים ימ"ש. דהרי ידוע דשיטת רוב הפוסקים היא שדוחים מילה בשבת כאשר יצטרכו אחר כך לבשל מים מחמת פקוח נפש, ואם כן גם בעניננו כך. ויעוין משנ"ב סימן שלא ס"ק כד, דכתב: לא יאמר אמול ולכשיצטרך אח"כ לסממנים משום סכנה, אשחוק, דהא פקוח נפש דוחה את השבת, דכיון דעכשיו יודע שאי אפשר לו בלא סממנים אחר המילה, מוטב תדחה המילה ולא יביא עצמו לידי חילול שבת, כיון דהיה אפשר להכין מאתמול. וכתב שם שעה"צ דהיא שיטת רוב הפוסקים דלא כהרמב"ן, יעו"ש. ומבואר שם דגם כשיצטרך לעבור אחר כך רק איסור דרבנן כגון להביא סממנים מחצר שאינה מעורבת, אסור למול. יעוין שם ברמב"ן וגם הרז"ה מסכים לכך.

ואמנם סתירת הסוכה לא היתה על מנת לבנות, ולכן איסורה רק מדרבנן, אבל גם למול כשיצטרכו אח"כ לעבור איסור דרבנן אסור. ואולי אפשר לומר שהמשנ"ב סיים דלכן אסור למול משום שהיה אפשר להכין מאתמול, ואם כן בעניננו שאי אפשר היה להכין מאתמול, מותר לסתור ביו"ט ובשבת. וצ"ע, דיתכן שדומה למזבח שנפל בשבת דמבואר בירושלמי דאסור לבנותו בשבת. ואעפ"י דבפועל אי אפשר היה לבנותו מערב שבת, בכל זאת אסור כיון ד"מין מזבח ראוי לבנותו מאתמול", והסביר זאת ר' אלחנן וסרמן זצ"ל בקובץ הערות, דרק מילה ומצוה המיוחדת לשבת, דוחה שבת, ולא מצות קרבנות שהיתה יכולה להתקיים גם מאתמול, ואין זו מצוה מיוחדת לשבת, אלא שבמקרה המזבח נפל בשבת, דבר זה לא דוחה שבת. ואם כן יש להסתפק אם מותר לבנות סוכה כשידוע מראש שיצטרכו לסתור בשבת או ביו"ט. דהרי אסור למול בשבת כשידוע מראש שצטרכו לחלל שבת מדרבנן כדי להציל מהסכנה.

ויתכן דמותר, מארבעה טעמים:

א. הקהלת יעקב בשבת סימן טו, הקשה דלכאורה רבנו בעל המאור סותר עצמו, דבאשתפוך חמימי דצריכי לאחר המילה, אסור למול. ואילו להפליג בספינה לדבר מצוה מותר ואעפ"י שישראל יחלל שבת. ותירץ שקיים חילוק בין כניסה לסכנה לפני השבת, לבין להכנס לסכנה ביום השבת עצמו. דקודם השבת מותר להכנס לסכנה משום שעדיין לא חל עליו חיוב השמירה על השבת. וכשעושה מעשה שעל ידי זה יהיה מוכרח לעשות מלאכה בשבת מחמת פקוח נפש, אין זה בגדר מחלל שבת. משא"כ כשכבר חל השבת ונתחייב בשביתתו, אזי כל מעשה שיעשה מחמתו מלאכה בשבת הוי כמתחיל כעת ענין חילולו, והוא אסור אפילו במקום מצוה. לאור זאת בעניננו שהקים סוכה מלפני השבת מותר.

ב. יתכן דהוי שעת השמד, ומותר לאדם לסכן חייו לקיים מצוה (ועכ"פ לאדם גדול וראי דמותר) כמו שעשה אלישע בעל כנפים וכמבואר ברמ"א יור"ד סימן קנז, סעי' א, וז"ל: אם גזרו גזירה שלא לקיים מצות עשה, אין צריך לקיימו ושיהרג. מיהו אם השעה צריכה לכך, ורוצה ליהרג ולקיימו, הרשות בידו. וכתב הגר"א: וכן דניאל בשביל התפלה.

ואולי אפשר לומר דאם מותר בשעת השמד למסור את חייו, כל שכן דמותר להכנס לסכנה ולאונס של חילול שבת וצ"ע.

ג. מפי מו"ח שליט"א הגריש"א שמעתי, דשאני מילה שכך הוא סדר המצוה דמלים, ושוחקים סממנים, או מביאים אותם מחצר שאינה מעורבת, ומחממים המים להברות את התינוק, ולכן נחשב הדבר כאילו גוף מצות מילה זקוקה לחילול שבת, ומאחר ולא הכינו את הסממנים מלפני שבת, משום כך העמידו חז"ל דבריהם, ואמרו שמילה כיו לא דוחה את השבת במקום שיצטרכו אח"כ לחלל שבת, ודוחים את המילה לא. זר השבת. אבל אם עצם המצוה לא כרוכה בחילול שבת כגון אותו מעשה של הגה"צ ר' חיים יעקב, שעצם ישיבת הסוכה לא כרוכה בשום איסור, אלא שאירע מקרה ונשתרבב סיכון וצורך לפרק את הסוכה בשבת, בכי האי גוונא לא מצינו שהעמידו חכמים דבריהם. ומותר לקיים את המצוה אף שעל ידי כך יצטרך לחלל שבת מפני הסכנה.

גם לפי דברי מו"ח שליט"א תתיישב הסתירה בדברי ה"בעל המאור" והוא דהיוצא בשיירה לדבר מצוה הרי שהמצוה עצמה לא כרוכה בחילול שבת אלא שנזדמן המקרה שצריך לחלל שבת, בכי האי גוונא לא מצינו שחז"ל העמידו דבריהם.

ד. המחזה אברהם בסימן קכז, דן בדבר חייל יהודי בצבא של נכרים. שאילו היה נשאר במחנה בראש השנה, לא היה יכול לקיים מצות שופר אך אם היה הולך בערב ראש השנה לשוב יהודי היה יכול לקיים מצות שמיעת שופר, אולם היה נאלץ לשוב למחנהו בראש השנה, ולחלל יו"ט בהליכה יותר מי"ב מיל. נסתפק החייל באיזה דרך יבחר? ופסק המחזה אברהם שילך לפני ראש השנה לשוב, מאחר ועומדת לפניו מצות תקיעת שופר, ואף שיצטרך אחר כך לשוב למחנה הרי יהיה אנוס על כך, מדין פקוח נפש, ואעפ"י שהמגן אברהם בסימן רמח, ס"ק יד, הביא כמה פוסקים הסוברים שאסור לצאת בשיירה לדבר מצוה, אם יודע שצריך אחר כך לחלל שבת, הרי השו"ע נחלק עליהם. ואף דהישועות יעקב פסק דאם יגיע בודאי לידי חילול שבת אסור, יש לומר דכל זה דוקא היכא שלא תתבטל המצוה לגמרי, אבל כשהמצוה תתבטל לגמרי כמו בתקיעת שופר אפשר להקל, יעו"ש.

לפי דבריו גם בענינו כך שאם לא יבנה סוכה ויכנס לסכנה הרי שהמצוה תתבטל לגמרי בכה"ג מותר לקיים את המצוה אף שנכנס על ידי כך לסכנה ולחילול שבת.

נפק"מ בין ד' התשובות הנ"ל. דהנה אירע מעשה נפלא בספרד, שאחד האנוסים הציע למלך ספרד, לערוך מסיבה של כל מיני כלי שיר של עמי תבל, והמלך הסכים. האנוס קבע שביום ראש השנה תערך מסיבה זו. ואכן המסיבה נערכה, ובין כל כלי השיר, תקע גם יהודי מאה קולות בשופר, מבלי שהמלך ירגיש שהמטרה היתה קיום מצות שופר בראש השנה. והנה יש להסתפק, מהי ההלכה כאשר אותו יהודי התוקע בשופר, הוא זה שיצטרך לשיר בכלי שיר בראש השנה, האם מותר לו לתקוע בשופר כשברור לו שיצטרך אח"כ לשיר בכלי שיר, ולחלל בזה יו"ט?

הנה לפי הטעם הראשון הבנוי על הקהלות יעקב אסור, דכיו"ט עצמו אסור להכנס למצב של פקו"נ. לפי הטעם השני צ"ע דאולי מותר. לפי הטעמים השלישי והרביעי מותר.

לפיכך: יפה עשה אותו צדיק הגר"ח רוטנברג זצ"ל, ואבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך.

סימן לה

עוד בענין הנ"ל ובגדרי השינה בסוכה

במכתבו של ידידינו הגר"ח גולדברג שליט"א הקשה סתירה בדברי הרמ"א. דבסימן תרמ סעיף ד כתב בשם המרדכי: "ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה או שאי אפשר לעשות לו אחד מהם מחמת דמתיירא מלסטים או גנבים כשהוא בסוכה, אינו יוצא באותה סוכה כלל אפילו בדברים שלא מצטער בהם, דלא הוי כעין דירה שיוכל לעשות שם כל צרכיו וכו'". והרמ"א עצמו כתב לעיל מיניה בסימן תרלט סעיף ב: "ומה שנוהגין להקל עכשיו בשינה דאין ישנים בסוכה רק המדקדקים במצוות, י"א משום צינה דיש צער לישון במקומות הקרים (מרדכי פ' הישן). ולי נראה משום דמצוות סוכה איש וביתו איש ואשתו כדרך שהוא דרך כל השנה, ובמקום שלא יוכל לישון עם אשתו שאין לו סוכה מיוחדת פטור וכו'". והנה, אם הסוכה לא ראויה לשינה מתמת צינה, הלא לפי מש"כ הרמ"א בסימן תרמ ס"ד היה צריך להיות שלא יצא יד"ח גם באכילה, וברמ"א משמע דאף שאינה ראויה לשינה מחמת צינה או מחמת שאינו יחד עם אשתו, ומ"מ לאכילה היא כשירה.

ונראה לומר, דהנה איתא בגמרא (סוכה כח, ב): "ת"ר, כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו ארעי, כיצד, היו לו כלים נאים מעלן לסוכה. מצעות נאות מעלן לסוכה. אוכל ושותה ומטייל בסוכה. מנא הני מילי, ו"ת"ר: 'תשבו כעין תדורו' מכאן אמרו כל שבעת הימים עושה אדם סוכתו קבע וביתו ארעי, כיצד, היו לו כלים נאים מעלן לסוכה, מצעות נאות מעלן לסוכה, אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשנן בסוכה וכו'". וצריך עיון גדול מדוע הגמרא לא ציינה דתשבו כעין תדורו כולל גם "שינה". ובפרט שבראשונים מצאנו את "השינה" כאחד משלושת התשמישים העיקריים שאדם משתמש בהם בביתו וממילא גם בסוכתו וכמו מה שהביא המרדכי עצמו והובא ברמ"א סי' תרמ ס"ד: "ואם עשה מתחילה במקום שמצטער באכילה או בשתייה או בשינה וכו'". וכן כתב הרא"ש (פ"ד דסוכה סימן לג) בשם ר"ת שהיה ראוי לכוין על "הטיול והשינה" רק שהם טפלים לסוכה — עכ"ל. ועיין ברש"י סוכה (ריש פ' הישן) שכתב וז"ל: "ועיקר ישיבת הסוכה אכילה ושתיה ולינה". וכ"כ רש"י בעירובין (מד, א ד"ה כדי שיאכל וישתה וישן): "עיקר מצותה של סוכה בשלושה דברים הללו" עכ"ל. וכן ברש"י סוכה (ז, א) ד"ה מאי לאו, ובתוס' ד"ה אחד (מו, ב) ועוד. ועל כן אף פלא גדול הוא עד מאד האין הגמרא לא הזכירה את ענין השינה בסוכה, וצע"ג.

והנה נעמוד על דברי הרא"ש שהבאנו לעיל שכתב דבר שאינו ברור כל כך, והיינו דטיוול ושינה אין מברכין עליהם משום "שהם טפלים לסוכה", וכוונתו צריכה ביאור.

ונראה לומר עפ"י מה שכתב לחדש חידוש נפלא, בספר צפנת פענח, והוא על דברי הרמב"ם פ"ו מהל' סוכה ה"ב, דהנה אנן קיי"ל כמ"ד בעירובין (עב"ב) דעיקר דירה של אדם הוא מקום פיתא, והיינו שאכילתו היא עיקר תשמיש האדם בדירתו. נמצא דבמה שהוא אוכל בזה הוא עושה את הסוכה לסוכה, דמצות סוכה היא כדי שתהיה כל שבעה קבע ואז יש לה שם סוכה. וכשיש לו סוכה אז צריך לישב שם וצריך לעשות הסוכה ל' ימים. וזהו מה דאיתא בירושלמי פ"ב דסוכה על הך דדף כז,א. וכן מבואר בירושלמי פ"ג דשבועות ה"ב דסוכה לא נקראת "סוכה" אלא בז' ימי החג, דבשאר הימים לא נקרא רק "צל" אבל לא סוכה. נמצא שעיקר קיום מצות סוכה הוא באכילה בסוכה^{אוצר החכמה} וזהו עיקר דירתו של האדם.

מה שאין כן לענין "שינה" דאין מקיים בזה מצות ישיבה ושהייה בסוכה, רק שאסור לישון חוץ לסוכה משא"כ אכילה שבזה עושה את הסוכה לסוכה, דאם אינה סוכה לא מקיים כלל מצוה. ובזה יישב שם מה שהקשו התוספות בברכות (יא,ב) למה אין מברכין על שינת הסוכה. וכנראה שזהו הביאור גם בדברי הרא"ש שהבאנו לעיל שכתב "דטיוול ושינה הם טפלים לסוכה", והרא"ש למד דעיקר הסוכה היא האכילה והשתיה, ובזה עושה את הסוכה לסוכה. וזה משום שהאכילה היא עושה את השם סוכה לסוכה, משא"כ לענין שינה דאין בזה מצוה, רק שאינו יכול לישון מחוץ לסוכה, דבזה שישן מחוץ לסוכה הוא מראה שאין כל תשמישיו בסוכה אף שבאמת אין בזה מצוה וכמו להביא את המצעים הנאים לסוכה בודאי שלא מקיים בזה מצוה, אלא שבזה הוא מראה שכל תשמישיו בימים הללו הן בסוכה בלבד. אבל את שם הסוכה עושה מה שהוא העיקר בסוכה, והוא "מקום פיתא" כדברי הגמרא בעירובין, וכשאוכל בסוכה מקיים מצוה. ומהאי טעמא גם אין מברכין על הטיוול והשינה משום שהיאך יאמר "אשר קדשנו במצוותיו וצונו" והרי אין בזה מצוה, אף שיש איסור לישון חוץ לסוכה.

^{אחרי}01/09/2018

ובצפנת פענח כתב ליישב לפי"ז באופן נפלא מה שהקשה הרמב"ן במלחמות פ"ב דשבת בשם רש"י על הא דתנן בסוכה (כט,א): "מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין. אמרו להם ב"ה לב"ש לא כך היה מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את רבי יוחנן בן החורנית ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר. אמרו להם ב"ש, משם ראייה, אף הם אמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך וכו'". וקשה, דלמה לא קיים עכ"פ מצוות "שינה" בסוכה שבזה הרי לא שייך "שמא יימשך". אלא ע"כ כיון שאין סוכתו כשירה לאכילה, אין שם סוכה עליה כלל, וא"כ אינו ישן בסוכה, והוא כמו בזמן הגשמים דאז בטילה הסוכה ולא שנפטר האדם מהישיבה בסוכה, ולכן אין מטריחין אותו לעלות וגם אין מקיצין אותו.

ולפי"ז סברתי לומר דאין סתירה בדברי הרמ"א, דאף שאינו יכול לישון בסוכה מחמת צינה וכיוצ"ב, מ"מ לענין אכילה הוה סוכה כשירה, משום דשינה אינה מצוה,

ורק כשאינה ראויה לתשמיש שהוא מצוה בסוכה, רק אז הסוכה פסולה גם לדברים אחרים. אבל אם אין היא ראויה לתשמיש שאינו מצוה, בזה הסוכה לא נפסלת לענינים ותשמישים אחרים, כנלענ"ד.

אוצר החכמה

וקצת ראה לדברינו נראה להביא ממה שכבר הבאנו לעיל דלענין מצטער בשינה שאינו יכול לישון במקום צר וכפיפת הראש והידיים, כתב המשנ"ב בשם נהר שלום (תרמ, כו) דפטור מלישון שם. והוסיף שם המשנ"ב דאעפ"כ יוצא ידי חובתו באכילה, כיון שבעת עשיית הסוכה היה ראוי לדיריה לאכול ולישון שם. ולכאורה זה נגד מה שכתב הרמ"א עצמו בשם המרדכי דאם אינו ראוי לשינה אינו ראוי גם לאכילה. ועל כרחק דשאני שינה שאינה מצוה, ולכן אף שהוא מצטער בשינה והסוכה איננה ראויה לישון בה, מ"מ לענין אכילה שפיר יוצא בה ידי חובתו.

אמנם דברי הצפנת פענח קצת תמוהים, שהרי בגמרא סוכה שם (כח, ב) הגמרא מונה את כל הדברים שמקיימים בהם "תשבו כעין תדורו", כמו מצעות נאות, כלים נאים, אכילה ושתיה וטיול ושינון. והאיך אפשר להעלות על הדעת שבכל אלו הוא מקיים מצוה ומקיים גם "תשבו כעין תדורו", ואילו בשינה אינו מקיים מצוה לדבריו וגם אינו מקיים "תשבו כעין תדורו" כי אין זו מצוה כלל ועיקר, ובלבד שלא ישן חוץ לסוכה. ועוד יש להבין, דאם אין מצוה בשינה בסוכה, למה יהא אסור לו לישון חוץ לסוכה. ועוד, בדברי המרדכי שרצינו ליישב דבריו, הלא מבואר להדיא שחיובי הסוכה הם בעיקר שלושה דברים כפי שהוא מונה אותם: "אכילה שתיה ושינה", ואם באחד מהם הסוכה אינה ראויה לה, לא מקיים מצות ישיבה בסוכה גם בדברים האחרים שהיא כן ראויה להם, וצ"ע.

החכמה

והנה בגליוני הש"ס סוכה (כו, א ד"ה ורבנן) כתב ח"ל: בספר אתון דאורייתא דנתי אי סוכה כל ז' חשיבא מצוה שאינה מחוייבת כיון דאי בעי לא אכיל, או דלמא היא מצוה מחוייבת שהחויב לדור בה כל ז' בסוכה, אלא שכך הוא ענין דירה של אדם דאי בעי אכיל ואי לא בעי והוא כל היום חוץ לסוכה, ורק כשרוצה לאכול ולישון נכנס לסוכה. והביא שם מה שראה בדברי הבעל המאור סוף פסחים שכתב דסוכה היא מצוה מחוייבת הואיל ואי אפשר ג' ימים בלא שינה, וכשישן חייב בסוכה. אולם בשו"ת תשב"ץ (ח"א סי' ק) הביא מה שכתב דאין סוכה מצוה מחוייבת כיון דאי בעי לא אכיל. ואי משום שינה אפשר בנימונם וכו'. וכלשונו של התשב"ץ: וכיון שכן רשות גמורה היא ישיבת סוכה כל שבעה חוץ מלילה ראשון — ע"כ.

ויתכן שזו גם דעת המנחת חינוך (מצוה שכה) לענין סוכה וציצית הפסולין משום מצוה הבאה בעבירה, דנהי דאין בזה משום מצוה אבל מ"מ גם עבירה מיהא לא עביד, ורואין אותו כאילו לא ישב כלל בסוכה או לא לבש כלל בגד של ד' כנפות, אבל אין רואין אותו כעובר על עשה ולחושבו כאוכל חוץ לסוכה או לבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית. והיינו משום דס"ל כדעת התשב"ץ דאין סוכה מצוה מחוייבת כיון דאי בעי לא אכיל, וכיון שאינה מצוה ממילא גם אינה עבירה ואינו נחשב כאילו אוכל חוץ לסוכה. וראה בענין זה במנחת שלמה ח"א סימן א שהאריך לדחות את דברי המנ"ח הנזכרים.

היוצא מן הדברים שאם אין הסוכה ראויה לשינה, אין זה מעכב את הסוכה לצאת בה ידי חובה בשאר התשמישים שחייבים לעשות בסוכה, משום דלענן השינה אין זו מצוה חיובית וכמו שנתבאר. ובעזה"י עוד נשוב לרדן בענין זה בל"ג.

סימן 17

אוצר החכמה

והנה מאז ומתמיד נתקשו בזה הלומדים במה נשתנתה מצוה זו דסוכה שיש בה דין של "מצטער" שהוא פטור מן הסוכה ולא מצינו כן בשום מצוה אחרת שהיא מן התורה או אפילו במצוה דרבנן. ואמנם כאן דרשו חכמינו ז"ל דרשה מיוחדת של "תשבו כעין תדורו", ומכאן למדו שהמצטער פטור מן הסוכה וכמו שנתבאר לעיל, מ"מ יש